

Електронний журнал

практичний. дитячий ПСИХОЛОГ • САДОК

№ 9

Вересень 2019 року

інклюзивна освіта / організовуємо діагностику

Діагностика під час роботи з дітьми, що мають порушення психофізичного розвитку

Анна Бродецька

спеціальний та медичний психолог, Київ

Як провести першу зустріч з дитиною, що має порушення психофізичного розвитку, та її батьками, якщо вам ще не доводилося такого робити? У статті — підказка, яка вбереже від зайвих хвилювань і допоможе грамотно вибудувати діагностичну роботу

Наразі діти, які мають порушення психофізичного розвитку і відвідують інклюзивні ЗДО, проходять комплексну оцінку в інклюзивно-ресурсному центрі (ІРЦ) за такими напрямками:

- фізичний розвиток;
- мовленнєвий розвиток;
- когнітивна сфера;
- емоційно-вольова сфера;
- освітня діяльність.

Тож перед практичним психологом ЗДО не стоїть глобальне завдання психодіагностичного обстеження дитини, яка має порушення психофізичного розвитку.

Виконати таке завдання практичному психологу під силу лише у тому разі, що він додатково навчався за спеціалізацією «Спеціальна психологія», «Корекційна педагогіка», або має другу вищу освіту за спеціальністю «Дефектологія».

Утім, фахівець має не лише прочитати висновок фахівців ІРЦ про комплексну оцінку дитини, а й фахово познайомитися з нею.

Які завдання розв'язує

Психодіагностика — початковий етап роботи з дитиною. Дані психодіагностичного обстеження дитини визначають напрям подальшої роботи фахівця з нею. **Результати обстеження** дають практичному психологу змогу:

- підібрати адекватні методи та підходи, аби корекційна та/або розвивальна робота була ефективною;
- визначити особливі освітні потреби дитини.

Сфера відповідальності фахівців інклюзивного ЗДО (за *Наталією Стручек*):

- *Практичний психолог* — емоційно-вольова сфера і ставлення до навколишнього світу, оцінка ситуацій та емоцій
- *Вчитель-дефектолог* — академічний розвиток дитини, тобто навчальні знання
- *Вчитель-логопед* — домовленнєвий розвиток, формування словникового запасу, мовлення імітація, структура мовлення

Також діагностика потрібна для того, щоб ліпше пізнати дитину й побачити динаміку, тобто виявити актуальну й найближчу зону її розвитку й перевірити правильність методів, обраних для роботи з дитиною, та адекватність рекомендацій, наданих батькам і педагогам ЗДО.

Мета психодіагностики — дослідити особистість дитини, розвиток її емоційно-вольової сфери і ставлення до зовнішнього світу, оцінити її емоційні реакції та поведінкові прояви. **Отримані дані дають змогу практичному психологу:**

- висунути гіпотезу про можливості дитини;
- спланувати розвивальні та інформативно-адаптаційні заходи з дитиною, що має порушення психофізичного розвитку, а також із дітьми з нормативним розвитком, їхніми батьками та педагогами.

Яким методам надати перевагу

Методи психодіагностики поділяють на основні — спостереження й експериментальне вивчення діяльності дитини — та допоміжні. Серед допоміжних такі:

- об'єктивні тести;
- стандартизовані самозвіти — тести-опитувальники, відкриті опитувальники, шкальні техніки й методики класифікації, індивідуально орієнтовані техніки на кшталт репертуарних решіток;
- проєктивні техніки;
- діалогічні, або інтерактивні техніки — бесіди, інтерв'ю, діагностичні ігри.

Для психодіагностичної роботи з дітьми, що мають порушення психофізичного розвитку, використовують різні методики дослідження. Утім, практичний психолог ЗДО, насамперед, має **володіти** методом

спостереження та методом бесіди. Спостереження дасть змогу оцінити самостійну діяльність дитини та її взаємодію з батьками і чужим дорослим. А бездоганно організована бесіда допоможе зробити першу зустріч результативною.

У Додатку — програма психолого-педагогічного обстеження дітей, що мають порушення психофізичного розвитку.

Метод спостереження

Дослідження природної поведінки дитини — **основна перевага** цього методу. Практичний психолог може організувати активне чи пасивне спостереження за дитиною під час занять, ігор з однолітками у групі, спілкування з батьками, тобто в природних для неї ситуаціях.

За допомогою методу спостереження **з'ясовують**:

- чи властиві дитині —
 - нав'язливі або стереотипні дії;
 - прояви тривожності;
 - афективні й емоційні реакції;
- наскільки у дитини розвинені навички самообслуговування;
- який рівень охайності дитини;
- як дитина ставиться до доручень та прохань дорослих, приймає допомогу;
- який настрій переважає у дитини;
- які особливості рухового розвитку дитини.

Така інформація стає основою для подальшого поглибленого обстеження дитини.

Спостереження — надійний метод, що не потребує спеціального обладнання і не чинить додаткового психоемоційного навантаження на дитину. Утім, аби застосовувати цей метод, практичний психолог має володіти високим рівнем професійної підготовки і знаннями про особливості дітей з порушеннями психофізичного розвитку.

Метод бесіди

Практичний психолог проводить бесіду з батьками, аби дізнатися про особливості психічного розвитку дитини. Бесіда **дає змогу з'ясувати** характер, ступінь і можливі причини проблем, із якими стикаються батьки під час взаємодії з дитиною.

Аби досягнути позитивних результатів діагностичної роботи, практичний психолог має:

- правильно обрати місце і час для бесіди;
- залучити до бесіди, якщо змога, обох батьків;

- зумовлювати і підтримувати інтерес батьків під час бесіди;
- встановити довірливі взаємини;
- бути обережним щодо своїх висловлювань, аби батьки не очікували швидких результатів за підсумками бесіди;
- не критикувати відкрито виховні дії батьків;
- формувати у батьків реальні уявлення про психофізичні особливості дитини та можливі труднощі;
- спланувати наступні зустрічі й визначити їхні завдання.

Те саме стосується і бесіди з педагогами.

Як організувати першу зустріч

Знайомство з дитиною починається ще в коридорі чи фойє, де практичний психолог зустрічає її та батьків. Фахівець не має забувати, що дитина — це особистість, тож привітавшись із батьками, він має привітатися і з нею також.

Вітатися з дитиною треба на рівні її очей. Спершу практичний психолог має назвати своє ім'я, а відтак запитати, як звати дитину.

Що у цей момент може побачити фахівець? Насамперед, це рівень налагодження контакту з незнайомою людиною і мовленнєві можливості дитини: чи розмовляє, чи каже своє ім'я, як говорить тощо.

Поки практичний психолог супроводжуватимете родину до свого кабінету або вже у ньому, він має запропонувати дитині обрати іграшку. Це дасть фахівцеві змогу побачити, як дитина вивчає новий для неї простір.

У цей час практичний психолог може поспілкуватися з дитиною: запитати, скільки їй років, чим вона любить гратися, чи рано сьогодні прокинулася, на чому приїхала, яка на вулиці погода тощо. У такий спосіб фахівець зможе з'ясувати, як дитина орієнтується в просторі та навколишньому середовищі.

Зазвичай батьки намагаються відповідати за дитину, проте практичний психолог має пам'ятати, що дитина — це особистість, і звертатися саме до неї. Фахівцеві не слід ігнорувати дитину і в її присутності говорити лише з батьками. Якщо дитина має проблеми з мовленням, батьки можуть допомогти їй відповісти чи навіть давати відповіді замість неї. Утім, ставити запитання фахівець має саме дитині.

Практичний психолог може дати дитині декілька різнокольорових кубиків і порахувати їх, але навмисне припуститися помилки: «Один, два, чотири...» У такому разі фахівець зможе спостерігати за реакцією дитини: чи продовжить вона рахунок, чи виправить помилку тощо. Так само фахівець може неправильно називати якісь предмети, їхні форми чи кольори.

Збирати анамнез практичний психолог має з батьками. Бажано, аби дитина у цей час вийшла з мамою чи татом до іншої кімнати або гралася віддалік. **Обговорювати дитину в її присутності неприпустимо!**

Один із важливих аспектів під час роботи з дітьми, що мають порушення психофізичного розвитку, — рівень володіння навичками самообслуговування. Щоб з'ясувати, наскільки вони розвинені у дитини, практичний психолог може запропонувати батькам заповнити опитувальник.

Орієнтовна форма опитувальника для батьків

Чи проситься дитина в туалет?

Чи є у дитини певні жести або картка, за допомогою якої вона вказує на свою потребу?

Чи є в дитини вказівний жест?

Чи їсть дитина самостійно?

Як дитина повідомляє вам, що їй зле або у неї щось болить?

Уся інформація, яку збере практичний психолог, дасть йому змогу ефективно вибудувати роботу з дитиною. Нерідко трапляються ситуації, коли дитина має проблеми з комунікацією і не може повідомити про свої базові потреби чужому дорослому.

Дитина під час заняття постійно крутиться, плаче, відмовляється від будь-якого завдання. Практичний психолог, звісно, зверне увагу на проблемну поведінку дитини, зумовлену, як йому здається, гіперактивністю. Утім, причина може бути значно простішою: у дитини болить голова або вона голодна. Дитина не може сказати про це через певні особливості свого розвитку або ж, навпаки, сказала, проте фахівець не зрозумів її. У такому разі практичний психолог має дізнатися, чи використовують батьки

альтернативні засоби комунікації, як дитина повідомляє про свої потреби. З'ясувати це фахівець зможе саме за допомогою опитувальника.

Під час діагностики практичний психолог має звернути увагу, які завдання дитина майже виконала правильно, що вона могла зробити б, якщо їй допомогли б дорослі. Ці дані потрібні фахівцеві, щоб виявити зону найближчого розвитку дитини і долучитися до складання індивідуальної програми розвитку дитини.

**Програма психолого-педагогічного обстеження дітей,
що мають порушення психофізичного розвитку
(за Софією Забрамною)**

Розділ	Зміст	Методи
Загальна інформація про дитину	ПІБ, дата народження дитини Дата вступу у заклад дошкільної освіти Чи відвідувала дитина ЗДО раніше? Якого типу? Як довго?	Вивчення документації
Історія розвитку у пренатальний та ранній постнатальний періоди	Який стан здоров'я батьків? Як проходила вагітність, чи були ускладнення під час пологів? Який термін народження дитини: передчасно, своєчасно, із запізненням? Як протікали пологи? Якими вони були: мимовільні, оперативні (кесарів розтин) чи з допомогою (індуковані або інструментальні)? Як дитина розвивалася до року? Коли почала перевертатися, сидіти, плазувати, повзати, ходити? Коли почала агукаєти, вимовляти слова? Які захворювання і травми перенесла дитина впродовж першого року життя? Чи мала ускладнення через хворобу або ліки? Чи зверталися батьки до якихось фахівців?	Бесіда з батьками Вивчення медичної документації
Інформація про сім'ю	Який склад сім'ї, які взаємини панують між її членами? Як члени сім'ї ставляться до дитини? Які матеріальні умови життя дитини? Чим займаються її батьки?	Відвідування сім'ї Бесіди з батьками
Фізичний стан	Чи має дитина порушення фізичного розвитку? Які особливості фізичного розвитку дитини — зріст, маса тіла, статура, постава? Чи має дитина порушення рухів, параліч або парез? Чи властиві дитині стереотипні і нав'язливі рухи, жести, міміка? Чи втомлюється дитина у разі фізичних навантажень? Чи витримує дитина навантаження, передбачені режимом ЗДО?	Спостереження під час занять, ігор Медичне обстеження
Особливості пізнавальної діяльності	Фізіологічний стан аналізаторів дитини Чи має порушення зору, слуху, смаку тощо? Чи бувають оми чуттєвого сприймання — ілюзії, галюцинації?	Вивчення медичної документації Спеціальні дослідження
	Мовлення дитини Які особливості мовлення — володіє зв'язним мовленням чи висловлюється окремими словами? Чи має дефекти вимови, якщо так — який їхній характер?	Спостереження за мовленням дитини Бесіди з дитиною Логопедичні обстеження

Розділ	Зміст	Методи
	Чи розуміє усне мовлення — вказівки, інструкції, пояснення? Який словниковий запас? Чи вміє давати повні відповіді на запитання і зв'язно розповідати? Чи властиві багатослів'я, нецілеспрямованість мовлення? Який темп мовлення? Чи сформоване мовленнєве дихання?	
	Увага дитини Чи легко привернути увагу, як добре вона зосереджується? Чи вміє розподіляти увагу? Чи вміє переключатися з одного виду діяльності на інший?	Спостереження під час занять і поза ними
	Сприймання дитини і осмислення того, що вона сприймає Чи розуміє навколишню обстановку? Чи були потьмарення свідомості? Чи знає назви і призначення простих предметів? Чи співвідносить реальні предмети і їхні зображення на малюнках? Чи розуміє зміст картин? Чи вловлює головне у тому, що сприймає? Чи здатна самостійно зрозуміти зміст прослуханого тексту? Чи вміє порівнювати предмети і визначати їх спільні та відмінні риси? Чи вміє класифікувати предмети, розбити прості узагальнення? Чи вміє встановлювати причинно-наслідкові зв'язки?	Спостереження під час занять і поза ними Індивідуальні бесіди з дитиною
	Пам'ять дитини Який вид пам'яті домінує: зорова, моторна, слухова, змішана? Наскільки швидко запам'ятовує? Чи довго тримає у пам'яті те, що запам'ятала? Що ліпше запам'ятовує: цифри, факти, описи? Які особливості процесу пригадування?	Спостереження під час занять і поза ними Індивідуальні бесіди з дитиною
	Засвоєння дитиною навчального матеріалу Чи має уявлення про просторові характеристики предметів: довжину, висоту, форму? Чи вміє переказувати прослухане? Наскільки розвинені навички ліплення, малювання, конструювання, самообслуговування? Чи стикається з труднощами під час оволодіння новим матеріалом?	Спостереження під час занять Вивчення робіт дитини, які вона виготовила під час занять
	Інтереси дитини Чи має інтереси? Якщо так, то які вони: виражені, нерівномірні? Чим цікавиться: працею, співами, малюванням, танцями?	Спостереження під час занять і поза ними, під час екскурсій Вивчення робіт дитини
Емоційно-вольова сфера	Який настрій домінує: веселий, сумний Чи властиві збудження, розгальмованість, невірноваженість, спокій? Чи відчуває страх, здивування, захват, співчуття? Як реагує на те, що відбувається довкола? Чи вміє стримуватися? Чи може проявляти вольові зусилля під час діяльності, спілкування?	Спостереження під час занять і поза ними, під час екскурсій, ігор
Особливості особистості	Чи дотримується правил поведінки? Як проявляє себе під час трудової та ігрової діяльності? Які взаємини з дорослими, іншими дітьми? Чи проявляє прихильність, любов, доброзичливість? Чи схильна завдавати школи, ображати інших, обманювати? Чи має руйнівні нахили, схильність до агресії та аутоагресії?	Спостереження під час різних видів діяльності

